

Olovlig körning

Grovt brott? Uppsåt? Påföljd?

Rättspromemoria 2005:1
Utvecklingscentrum Malmö
Uppdaterad oktober 2019

Innehållsförteckning

1	Inledning	3
2	Förslag till åklagarpraxis	4
3	Grovt brott?	5
3.1	Allmänt	5
3.2	Återfall	5
3.2.1	Praxis	6
3.2.2	Förarbeten och doktrin	6
3.3	Körkortsingripanden	7
3.3.1	Praxis	7
3.3.2	Förarbeten	8
3.4	Vanemässigt	8
3.5	Andra möjliga grunder	9
4	Uppsåt	10
4.1	Allmänt	10
4.2	Praxis	10
4.3	Förarbeten	11
4.4	”Men jag trodde ju att körkortet var äkta...”	12
5	Påföljd	13
5.1	Praxis	13
5.2	Doktrin	14
5.3	Påföljd vid fel behörighet	14
6	Övriga frågor	15
6.1	Traktorer	15
6.2	Mopeder	15
6.3	Villkor	15
6.4	Res judicata?	16

1 Inledning

Frågor kring rubricering och påföljd vid olovlig körning aktualiseras ofta. De tidigare versionerna av denna promemoria har försökt besvara dessa frågor och bidra till större enhetlighet. Promemorian har tidigare uppdaterats dels i september 2011 och dels i januari 2019. Eftersom det är svårt att få ett grepp om underrättspraxis genomfördes en enkät under november 2015 i samband med att riksåklagaren förelades att svara Högsta domstolen.¹ Enkät-svaren pekar på att de rekommendationer som ges i promemorian följs. Nu aktuell uppdatering sker mot bakgrund av Högsta domstolens dom den 12 september 2019 i mål B 2413-18 (Det afghanska körkortet) i vilken uttalanden gjordes kring uppsåtsfrågan. Främst har avsnitten 4.1 och 4.2 uppdaterats.

Denna promemoria ska vid frågor avseende utländska körkort läsas tillsammans med promemorian 2005:3 "Utländska körkort.

¹ Se riksåklagarens svarsskrivelser i ÅM 2015/7058 och ÅM 2015/7060.

2 Förslag till åklagarpraxis

Grovt brott?

Vid körkortsingripanden

Olovlig körning under spärrtid efter återkallelsen är i normalfallet grov.

Olovlig körning efter spärrtidens utgång är i normalfallet inte grov (undantag om det framkommer att nytt körkort inte kommer att utfärdas).

Olovlig körning sedan körkortet omhändertagits är inte grov eftersom omhändertagande inte kan jämföras med återkallelse.

Brottet eljest att anse som grovt eller vanemässigt

Tidigare lagförd

Vid återfall inom två år från senaste lagföreläggande (datum för dom, åtalsunderlåtelse eller för godkännande av strafföreläggande).

Tidigare ej lagförd

Vid tredje körningen inom sex månader eller femte körningen inom ett år (räknat bakåt från aktuellt brott).

Påföljdsval

Fängelse bör kunna yrkas

- vid fjärde lagföreläggandet för grovt brott

eller dessförinnan

- om mer än tio körningar skett inom ett år efter senaste lagföreläggande (datum för dom, åtalsunderlåtelse eller för godkännande av strafföreläggande).

3 Grovt brott?

3.1 Allmänt

I lagtexten ges två exempel på när en olovlig körning är att bedöma som grov, vid återkallelse och vanemässighet. För övriga fall lämnas en mer öppen skrivning om körningen "eljest är att bedöma som grov". Det förutsattes under lagstiftningsarbetet att detta innefattar återfall. Även andra former av olovlig körning som kan uppfattas som grova kan omfattas. Det som är avgörande är om omständigheterna kring körningen kan anses vara lika försvårande som att köra med återkallat körkort eller vanemässigt.

Högsta domstolen uttalade i rättsfallet NJA 1999 s. 380:

"I likhet med vad som gäller vid andra gradindelade brott skall frågan om en olovlig körning är att bedöma som grovt brott avgöras med hänsyn till samtliga omständigheter vid brottet. De exempel som anges i lagen innebär varken att det är nödvändigt att bedöma brottet som grovt när dessa omständigheter föreligger eller att det är uteslutet att göra det i andra fall. För att ett brott skall bedömas som grovt bör emellertid i princip krävas att omständigheterna i det enskilda fallet framstår som försvårande i motsvarande grad som normalt gäller i de fall som anges i lagens exemplifiering. Som fall av detta slag har i lagens förarbeten (prop. 1958:69 s. 127) angivits att gärningsmannen har fört motorfordon efter att ha vägrats körkort på grund av uppenbar olämplighet eller att det varit fråga om olovlig körning i större omfattning utan att körningen kan sägas ha skett vanemässigt."

3.2 Återfall

Olovlig körning bör rubriceras som grov vid återfall inom två år.

Om en kedja av lagföringar finns där tiden mellan lagföringarna aldrig överstiger två år bör en olovlig körning rubriceras som grov.

Med lagföring avses lagkraftvunnen dom, godkänt strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse.

Om en person inte tidigare lagförts för olovlig körning, varken av normalgraden eller grov, under de senaste två åren (men väl dessförinnan) bör en ny misstanke rubriceras som olovlig körning av normalgraden. Detta naturligtvis förutsatt att en spärrtid inte löper.

3.2.1 Praxis

Frågan om en olovlig körning är att bedöma som grov eller inte på grund av återfall har inte varit föremål för direkt prövning av Högsta domstolen, åtminstone inte i något på den frågan refererat rättsfall.

I NJA 2011 s.725 har en ungdom dömts för grov olovlig körning på moped klass 1 efter att tidigare ha lagförts för olovlig körning. Tingsrättens fällande dom avseende de olovliga körningarna var inte överklagad så försiktighet måste här iakttas. Högsta domstolen fann att påföljden skulle bestämmas till 40 dagsböter för två fall av grov olovlig körning vilket sannolikt innebär att en vuxen person skulle ådöms 70 dagsböter.

Riksåklagaren har avgett svarsskrivelse i ett mål som rörde en person som dömts för två fall av olovlig körning, grovt brott, två fall av rattfylleri samt fem fall av ringa narkotikabrott. Påföljden bestämdes av hovrätten till skyddstillsyn. I svarsskrivelsen anförde riksåklagaren bl.a. följande:

”SB har tidigare, under en knapp tvåårsperiod, lagförts för olovlig körning, grovt brott, vid tre tillfällen. Den senaste lagföringen ligger mindre än två år före här aktuella gärningar. Lagföringarna ingår i en kedja lagföringar sedan 2011 som inte bryts av något uppehåll på två år eller mer. SB har genom återfallen i olovlig körning, grovt brott, uppvisat en sådan brist på respekt för strafflag att den olovliga körningen bör bedömas som grov och, i enlighet med fast praxis, rendera en strängare påföljd än böter. Jag delar inte SBs uppfattning (som vinner visst stöd av vad Borgeke m.fl. anført i Studier rörande påföljdspraxis s. 794) att rekommendationerna i RättsPM 20015:1 ska tolkas så att samtliga tidigare lagföringar för olovlig körning, grovt brott, måste ha skett inom en tvåårsperiod från återfallet för att kunna beaktas vid påföljdsvalet. Det är endast den senaste lagföringen för olovlig körning som bör ha skett tidigast två år före återfallet.”²

Högsta domstolen meddelade inte prövningstillstånd i målet.

3.2.2 Förarbeten och doktrin

Återfall är inte uttryckligen nämnt i paragrafen som en grund för att bedöma den olovliga körningen som grov. I samband med lagstiftningsarbetet (prop. 1958:69), efter hemställan från lagrådet, kom lagstiftningen att också omfatta rekvisitet ”eljest att anse som grovt” utöver de ursprungliga två rekvisiten återkallelse och vanemässig körning. Justiteutskottet tillstyrkte ändringarna som syftade till skärpning av åtgärderna mot olovlig körning. Därvid förutsatte utskottet, att brottet i allmänhet ska komma att bedömas som grovt då fråga är om återfall.

² ÅM 2015/7060 s. 5-6. Se också svarsskrivelsen i ÅM 2015/7058.

Enligt Hoflund (Trafikbrottslagen, 6:e upplagan s. 62) innebar lagstiftningsarbetet år 1958 en tydlig utvidgning av området för det grova brottet: "Det som lagrådet anförde får tolkas så att dess mening var att ett återfall i olovlig körning skulle vara tillräckligt för att fängelsestraff skulle komma i fråga."

Även lagstiftningsarbetet rörande förändringarna i TBL 7 § som rör förverkande av fordon kan beaktas. Departementschefen uttalar i prop. 2014/15:26 s. 29m att vid förverkande av fordon ska tidigare brottslighet som ligger inom fyra år tillbaka i tiden tillmätas betydelse samt att återfall i olovlig körning eller rattfylleri inom en tvåårsperiod alltid bör få ett stort genomslag. Även här används alltså med viss modifikation en tvåårsgräns. I detta lagstiftningsarbete har också tydliggjorts att avsikten är att åtalsunderlåtelser ska beaktas.

Borgeke, Månsson hänvisar i Påföljdspraxis (6:e upplagan s. 1392) till tidigare upplaga av denna promemoria och resonerar därefter kring rubriceringsfrågan. Där dras slutsatsen att endast återfall under en tvåårsperiod ska beaktas vilket, mot bakgrund av att det i första hand rör sig om ett bötesbrott, enligt författarna framstår som rimligt.

Uttalandet får tolkas så att Borgeke, Månsson delar uppfattningen som kommer till uttryck i promemorian att en kedja av olovliga körningar utan uppehåll om två år eller mer är tillräckligt för att en olovlig körning ska rubriceras som grov. Detta i synnerhet då författarna för ett fortsatt resonemang kring den s.k. påföljdstrappan och den kedja av lagföringar som är en förutsättning för att döma ut fängelsepåföljd.

3.3 Körkortsingripanden

Redan av lagtexten framgår att körkortsåterkallelse är grund för att rubricera en olovlig körning som grovt brott. Omhändertagande av ett körkort är däremot inte grund för att rubricera en olovlig körning som grovt brott.

Reglerna kring hur en person ska agera för att återfå sin behörighet efter ett körkortsingripande och därmed inte göra sig skyldig till olovlig körning efter ett ingripande, är komplexa. Zeteos kommentar till körkortslagen (1998:488) avseende 5:13 – 5:15a innehåller en pedagogisk uppställning.

3.3.1 Praxis

Högsta domstolen kom i NJA 1999 s. 380 fram till att ett omhändertagande inte är tillräckligt för att en olovlig körning ska vara att bedöma som grov:

"Att ett körkort omhändertagits är uppenbarligen en omständighet som kan tala för att brottet bör bedömas som grovt. Beaktas bör emellertid att skälen för och omständigheterna kring ett omhändertagande kan växla i hög grad liksom att omhändertagande normalt utgör en provisorisk åtgärd

som företas i avvaktan på att beslut skall fattas i frågan om körkortet skall återkallas. Enbart den omständigheten att körkortet omhändertagits kan därför inte anses vara tillräcklig för att bedöma en olovlig körning som grovt brott.”

I RH 2001:34 var fråga om en person som tidigare innehaft körkort men fått det återkallat med en spärrtid om två månader som löpte ut den 8 december 1999. När personen den 8 februari 2000 åter gjorde sig skyldig till olovlig körning bedömdes den vara av normalgraden eftersom om personen ansökt om nytt körkort så hade denne fått ett sådant.

I Hovrättens för Västra Sverige dom 2009-02-26, mål B 1608-08, bedömdes en olovlig körning som grov då förarens körkortstillstånd hade återkallats. Hovrätten hänvisade till uttalanden i prop. 1972:135 (se nedan) och till Högsta domstolens resonemang kring olika omständigheter som kan göra att en olovlig körning är att bedöma som grov i NJA 1999 s. 380 (se ovan).

3.3.2 Förarbeten

Departementschefen uttalade helt kort i prop. 1958:69 s. 121y:

”I den närmare uppräknings av de fall, vilka anses så allvarliga, att fängelsestraff kan komma i fråga, bör först nämnas olovlig körning av den, som innehaft körkort men fått detta återkallat.”

När det gäller återkallat körkortstillstånd uttalades i prop. 1972:137 s. 21x följande av departementschefen:

”Har körkortstillstånd eller rätt till förnyelse återkallats bör detta vid prövningen av straff för olovlig körning i princip bedömas på samma sätt som om föraren vägrats körkort på grund av uppenbar olämplighet.”

3.4 Vanemässigt

Rekommendationen att en körning bör rubriceras som grov på grund av vanemässighet vid tredje körningen inom sex månader eller femte körningen inom ett år (räknat bakåt från aktuellt brott) har tidigare ifrågasatts mot bakgrund av hovrättsavgörande. På det material som finns tillgängligt kan inte dras någon annan slutsats än att rekommendationen numera följs.

Under lagstiftningsarbetet har vanemässig körning, utan att konkretiseras, ansetts vara att någon fört motorfordon olovligt vid ett flertal tillfällen (prop. 1958:69 s. 121).

3.5 Andra möjliga grunder

Lagtextens öppna skrivning "eljest att anse som grovt" lämnar möjligheter att utvidga tillämpningen av bestämmelsen. Enligt Högsta domstolen ska omständigheterna i det enskilda fallet framstå som försvårande i motsvarande grad som normalt gäller i de fall som anges i lagens exemplifiering för att en gärning ska bedömas som grov (NJA 1999 s. 380).

4 Uppsåt

4.1 Allmänt

Olovlig körning är ett uppsåtligt brott. Uppsåtet ska täcka alla rekvisit, exempelvis att personen kör fordonet och att personen inte är berättigad att köra fordonet.

Uppsåtskravet gör att förhörsuppgifter från den misstänkte är av största vikt, i synnerhet mot bakgrund av Högsta domstolens dom den 12 september 2019, B 2413-18. Åklagaren har bevisbördan för alla moment, även uppsåtet. Detta innebär att höga krav måste ställas på förhören med den misstänkte, förhör som ofta genomförs direkt vid upptäcktstillfället.

Först och främst måste naturligtvis de objektiva förutsättningarna utredas. I de fall det rör sig om en person som visar upp ett körkort från en stat utanför EES måste utredas hur länge personen ifråga varit folkbokförd i Sverige.

Vid en invändning om att den misstänkte trott sig ha rätt att köra bil med ett utländskt körkort måste utredas vad denna tro grundar sig på. Exempel på frågor som kan ställas är: Var har den misstänkte skaffat sig sin förarbehörighet? Vilka kontakter har den misstänkte tagit för att ta reda på vilka regler som gäller? Vilka kontakter med svenska myndigheter har den misstänkte tagit för att ta reda på vilka regler som gäller? När har dessa kontakter förevarit? Vilka besked har då lämnats av den som kontaktats?

Uppsåtskravet innebär också att det kan krävas en del utredning i vissa speciella fall av olovlig körning. När en person kör med för tungt släp kopplat till sin personbil kan krävas att ekipaget dokumenteras noggrant. Exempelvis finns på hyrsläp ofta fordonsuppgifter på sidan som kan dokumenteras.

4.2 Praxis

Högsta domstolen fann redan i NJA 1986 s. 392 att olovlig körning är ett uppsåtligt brott. Även i NJA 1993 s. 157 fann Högsta domstolen att rekvisitet "utan att vara berättigad" omfattas av ett krav på uppsåt. I målet hade en person fått körkortet återkallat men inte lämnat in det till behörig myndighet. Efter spärrtidens utgång hade han åter kört bil. Med hänsyn till omständigheterna i målet kunde han inte ansetts ha agerat uppsåtligt.

Högsta domstolen har förtydligat resonemangen kring likgiltighetsuppsåt genom dom den 12 september 2019 i mål B 2413-18 (Det afghanska körkortet). Målet rörde en person som hade ett afghanskt körkort och som varit folkbokförd i Sverige i mer än ett år. Enligt hans egna uppgifter hade han

kontaktat polisen för att kontrollera vilka regler som gällde. Han hade fått svaret att han fick köra på sitt afghanska körkort i ett år och tolkade svaret som att denna rätt gällde ett år efter det att han fått körkortet sänt till sig. Tingsrätten ogillade åtalet medan hovrätten dömde honom för olovlig körning. Han överklagade domen till HD.

Högsta domstolen ogillade åtalet. HD utvecklade under p. 11 och 12 sin syn på det tidigare fallet NJA 1986 s. 392 och konstaterade att domen kommit att tolkas på ett sätt som HD inte anser varit avsikten. Uttalanden i den äldre domen har enligt HD kommit att felaktigt tolkas som en anvisning om hur bevisvärdering i denna typ av mål ska gå till innebärande att bevisbördan för bristande uppsåt avseende förarbehörigheten ska läggas på den tilltalade.

Noterbart är att HD inledde resonemanget kring uppsåtsprövningen med att uttala att ”..invändningar från den tilltalade ibland är sådana att de kan lämnas utan avseende.” (p 14).

I den fortsatta prövningen fann HD att det genom den tilltalades egna uppgifter var utrett att han insåg att det fanns en risk för att hans afghanska körkort inte längre gällde i Sverige. HD betonade att en sådan insikt om risken inte är tillräcklig för att han ska anses ha haft likgiltighetsuppsåt. Därutöver krävs att det är ställt utom rimligt tvivel att insikt om avsaknaden av förarbehörighet inte skulle ha avhållit honom från att köra, dvs. att han var likgiltig inför den omständigheten. Enligt HD talade vad som framkommit om omständigheterna kring gärningen inte i någon avgörande grad för att den tilltalade varit likgiltig inför att hans afghanska körkort inte gav honom rätt att köra bil. Att han före körningen kontaktade polisen för att kontrollera vilka regler som gällde tyder tvärtom på att han inte var likgiltig i detta hänseende. Hans uppgift om hur han trodde att giltighetstiden för körkortet beräknades kan därför inte lämnas utan avseende. Enligt HD följer av detta att det inte var visat att han agerat med likgiltighetsuppsåt.

4.3 Förarbeten

Genom en lagändring 1994 blev brottsbalkens krav på uppsåt tillämpligt även på specialstraffrättens område. Eftersom lagstiftaren inte ville ändra på praxis som ställt upp ett krav på uppsåt infördes ett sådant krav uttryckligen i lagtexten. Denna ändring trädde i kraft 1998, prop. 1997/98:124. Lagrådet har behandlat frågan i sitt yttrande, a. prop. s. 165.

4.4 "Men jag trodde ju att körkortet var äkta..."

En annan inte ovanlig invändning är att den misstänkte tagit körkort utomlands och inte haft anledning misstro den körskola som denne gått på. Det visar sig sedan emellertid att körkortet är en helförfalskning. Misstankarna kommer alltså att omfatta såväl olovlig körning som brukande av falsk urkund.

Praxis är mycket varierande i hur den misstänktes uppgifter bedöms. Här redovisas ett avgörande från Göta hovrätt, 18 januari 2018 B 2517-17, som avsåg en person som dömdes i tingsrätten för olovlig körning medan åtalet för brukande av falsk urkund ogillades. Domen överklagades endast avseende brukande av falsk urkund. Hovrätten uttalade bl.a. att körkortet var en totalförfalskning som framstälts i skrivare eller kopiator och inte kunde utfärdats av en myndighet. Redan att bruka och inneha en sådan falsk urkund ger en stark indikation på att uppsåt föreläggat. AK måste, för att inte dömas till ansvar, lämna sådana uppgifter att värdet av åklagarens bevisning förtas, en förklaringsbörd. Hovrätten uttalade härefter:

"AKs invändning om bristande uppsåt bör bedömas utifrån hur pass sannolik, konkret och detaljerad den är och det måste i sammanhanget framstå som rimligt att AK inte visste att körkortet var falskt. AK:s uppgifter kring hur han gick till väga för att få körkortet har inte varit särskilt utförliga eller detaljerade och är dessutom inte möjliga att kontrollera. Till detta kommer att AK påstår sig ha erhållit körkortet från en myndighet i Syrien vilket framstår som uteslutet. Sammantaget är AK:s uppgifter inte sådana att de på något avgörande sätt förtar värdet av den bevisning som åklagaren har åberopat. Eftersom fara i bevishänseende har föreläggat ska AK dömas för brukande av falsk urkund."

5 Påföljd

5.1 Praxis

Att fängelse är aktuellt från fjärde lagföringen för grov olovlig körning när inget uppehåll mellan lagföringarna är längre än två år bekräftas i ett par hovrättsfall. I RH 2017:35 uttalade Hovrätten över Skåne och Blekinge:

”... rådande praxis innebär att det som utgångspunkt är tillräckligt med en kedja av lagföringar för grov olovlig körning som inte bryts av något uppehåll på två år eller mer för att påföljden vid den fjärde lagföringen ska bestämmas till fängelse.”

Detta resonemang har även hovrätten för Nedre Norrland anslutit sig till (Hovrätten för Nedre Norrland, 11 januari 2018, mål B 775/17).

Hovrätten för Nedre Norrland, B 775/17		
Brottsdatum	Lagföringsdatum	Påföljd
140127	140310	50 db (sf)
140722	141001	70 db (sf)
151006	151122	100 db (sf)
170301	180111	Fä 14 dgr

Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål B 893/16, RH 2017:35		
Brottsdatum	Lagföringsdatum	Påföljd
120423-120929	130306	120 db (bl.a. tre grova olovliga)
140827-140926	141022	150 db (bl.a. tre grova olovliga)
150718	150914	120 db
151015	170110	Fä 14 dgr

När det gäller valet mellan fängelse en månad eller 14 dagar konstaterar Hovrätten över Skåne och Blekinge i ovan nämnda mål att det inte finns någon fast praxis. Hovrätten finner att för en enstaka körning vid första tillfället på fängelsenivå så kan påföljden stanna vid fängelse 14 dagar.

Svea hovrätts dom den 23 juni 2011 i mål B 7569-10 visar att utrymme finns för olika bedömningar. Målet rörde en person som tidigare lagförts vid tre tillfällen för grov olovlig körning och som nu var åtalad för grovt rattfylleri och olovlig körning, grovt brott. Hans körkort var återkallat. Bevisad körsträcka var 200 – 300 meter med en snöskoter som hade en maxhastighet om 40 km/h på en isbelagd sjö utan andra trafikanter i närheten. Hovrätten uttalar att i och för sig är det fråga om fjärde lagföringen för grov olovlig körning

och att påföljden normalt skulle bestämts till ett kortare fängelsestraff men på grund av omständigheterna (som också ledde till att rattfylleriet bedömdes vara av normalgraden och inte grovt) så kunde påföljden stanna vid ett kraftigt bötesstraff. Detta bestämdes till 150 dagsböter för den samlade brottsligheten.

5.2 Doktrin

Enligt Hoflund (Trafikbrottslagen, 6:e upplagan s. 62) innebar lagstiftningsarbetet år 1958 en tydlig utvidgning av området för det grova brottet: "Det som lagrådet anförde får tolkas så att dess mening var att ett återfall i olovlig körning skulle vara tillräckligt för att fängelsestraff skulle komma i fråga."

Även om inte rättspraxis utvecklats på det sätt som lagrådet förutsatte kan det konstateras att grov olovlig körning ansetts ha ett mycket högt artvärde. Om brottet ligger på fängelsenivå döms fängelse ut redan första gången om inte särskilda skäl av betydande styrka talar för att en alternativ påföljd ska väljas, (Borgeke "Brottets art – en svårgripbar företeelse", SvJT 1999 s. 218 (s. 230f)). Detta har även Hovrätten över Skåne och Blekinge funnit i ovan nämnda RH 2017:35.

Borgeke, Månsson hänvisar i Påföljdspraxis (6:e upplagan s. 1393) till ovan angivna RH 2017:35 vad gäller den s.k. påföljdstrappan.

5.3 Påföljd vid fel behörighet

En inte ovanlig fråga är vilken påföljd som är den korrekta vid körning med felaktig behörighet. En person som har B-behörighet kör exempelvis en tung lastbil som kräver C-behörighet. Först och främst kan frågan om gärningen bör rubriceras som grov övervägas, se 3.5. Om gärningen ska rubriceras som av normalgraden kan det i dessa fall vara lätt att vilseledas av de mallar som finns i bl.a. Cåbra. Påföljden i dessa fall bör inte vara endast penningböter utan istället dagsböter. Penningböter som påföljd är avsett för de fall då en förare kör en bil med tillkopplat släp som är alltför tungt eller då kombinationen bil och släp blir för tung. Föraren är obehörig att föra kombinationen men väl behörig att föra bilen.

6 Övriga frågor

6.1 Traktorer

Enligt körkortslagen 2:2 krävs inte körkort för att köra traktor a med gummi-hjul eller motorredskap klass 2 vid färd till eller från en arbetsplats eller mellan en gårds ägor eller för liknande ändamål. Denna regel är mot bakgrund av samhällsutvecklingen tveksam. Idag kan en gårds ägor vara utspridda med avsevärda sträckor däremellan. Att då en person som inte ens fyllt 15 år ska få köra mellan dessa ägor utan körkort kan ifrågasättas.

Nyköpings tingsrätt fann i en dom (fastställd utan närmare motivering av Svea hovrätt den 26 januari 2016, B 11025-15) att det var bevisat att den tilltalade, en ungdom som körde en A-traktor, inte färdats på ett sådant sätt att han omfattades av undantaget utan istället kört till den skola han gick på.

6.2 Mopeder

Trafikbrottslagens 3 § ändrades i samband med att reglerna kring vilken behörighet som krävs för att köra moped ändrades. Numera krävs körkort med minst behörighet AM för att få köra moped klass I. En körning med moped klass I utan AM-behörighet är alltså att bedöma som en olovlig körning. Återfall i sådan olovlig körning är att bedöma som grovt brott, se ovan angivna NJA 2011 s. 725. För moped klass II krävs minst förarbevis för en person som fyllt 15 år den 1 oktober 2009 eller senare. Genom ändring i lagtexten framgår att även en körning med en moped klass II utan förarbevis, när sådant behövs, är att bedöma som olovlig körning.

6.3 Villkor

Frågan om en olovlig körning som består i att en person bryter mot ett villkor ska bedömas enligt 3 § 1 st TBL eller enligt 2 st, är inte helt klar.

I samband med att möjligheten att förena körkort med villkor om alkoholås infördes permanent (prop. 2010/11:26 s. 28n) uttalades:

”Om körkortshavaren framför ett fordon som saknar godkänt alkoholås så åsidosätter han eller hon det villkor som meddelats ifråga om rätten att få framföra fordonet och bryter därmed mot 3 § andra stycket lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott.”

Mot detta kan ställas Zeteos kommentar till 3 § TBL, som stödjer sig på Machnow, Specialstraffrätt från 1976. I kommentaren ifrågasätts om inte

första stycket ska användas i de fall fordonet ska vara utrustat på särskilt sätt, dvs. exempelvis med alkolås. Andra stycket bör enligt kommentaren ta sikte på förarens personliga utrustning som exempelvis glasögon.

Rättspraxis är inte enhetlig i frågan. Göta hovrätt har i dom den 8 november 2017 i mål B913-17 konstaterat helt kort att MJ vid två tillfällen fört ett fordon som inte var utrustat med alkolås trots att hans körkort var förenat med villkor/föreskrift om alkolås. Han ansågs ha uppsåt till gärningarna och dömdes för bl.a. två fall av olovlig körning enligt 3 § 2 st TBL och påföljden bestämdes till penningböter. Något resonemang förs inte om varför hovrätten väljer att döma enligt andra stycket.

Svea hovrätt har i dom den 28 januari 2016 i mål B 10796-15 utan motivering fastställt Uppsala tingsrätts dom i vilken HB dömdes bl.a. för att ha framfört en traktor utan alkolås trots att han endast fick köra fordon med sådant läs. Tingsrätten dömde HB för brott mot 3 § 1 st TBL.

Avgörandet är något oklart då tveksamheter tycks finnas kring vilket regelverk för alkolåset som tillämpats. Klart är dock att personen i fråga inte hade rätt att framföra traktorn utan alkolås.

6.4 Res judicata?

En ovanlig situation som, när den uppkommer, ger upphov till frågor är då polis lagfört en person för en trafikförseelse genom ett föreläggande av ordningsbot som godkänts men det senare visar sig att personen inte hade någon körkortsbehörighet vid körningen. Går det då att lagföra den olovliga körningen eller föreligger res judicata? Frågan har varit uppe i hovrätten då åklagaren yrkade att ett åtal för olovlig körning, som bifallits i tingsrätten, skulle avvisas eftersom den åtalade före åtals väckande hade godkänt ett föreläggande om ordningsbot som rörde hastighetsöverträdelse. Hovrätten över Skåne och Blekinge avslog i dom av den 4 oktober 2011, mål B 968-10, avvisningsyrkandet med bl.a. följande motivering:

”För olovlig körning straffas den som uppsåtligen för körkortspliktigt fordon utan att vara berättigad till det. I bestämmelsen härom kriminaliseras således brister i själva behörigheten att föra ett fordon. Straffbestämmelsen om hastighetsöverträdelse kriminaliserar emellertid ett annat handlingssätt, som inte har att göra med behörigheten att föra fordonet, utan med hur själva körningen utförs.

Enligt hovrättens mening kan den omständigheten att någon vid ett visst körningstillfälle enligt ett lagkraftvunnet avgörande gjort sig skyldig till hastighetsöverträdelse därför inte utgöra hinder mot att senare pröva om vederbörande vid samma tillfälle gjort sig skyldig även till olovlig körning, dvs. det kan inte anses vara fråga om samma gärning i den mening som avses i 30 kap. 9 § första stycket rättegångsbalken (jfr NJA 1970 s. 175 och s.

240 samt RH 1985:36). Åklagarens yrkande om att åtalet för olovlig körning ska avvisas ska därför avslås.”

Hovrättens dom överklagades inte.